

ФІЛОСОФІЯ

УДК 159.953

Т.І. Кірєєва¹, О.Г. Кірєєва²

¹Донецька державна музична академія ім. С.С. Прокоф'єва, Україна

²Донецька музична школа № 2, Україна

МИСТЕЦТВО ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

У статті яскраво і науково виявлено та підкреслено мистецтво формування особистості. Головною метою педагогічної діяльності є розвиток людини культури з якостями комунікативності, емпатії, креативності, творчості, моральності, інтенсивного нарощування інтелектуального потенціалу, здатність побачити світ по-новому, оминувши штампи і стереотипи, а нові ідеї, цінності, емоційний і духовний фон життя стають способом рівноваги системи і протистояння ентропії роблять освіту, культуру – творчими, відкритими, створюють гармонічніший цикл Буття.

Ключові слова: мистецтво, особистість, культура, освіта, філософія, історія, творчість, парадигма, мораль, суспільство, наука.

Головною метою педагогічної діяльності, як і **даної статті**, є розвиток людини культури, формування особистості з якостями комунікативності, емпатії, креативності, творчості, моральності, інтенсивного нарощування інтелектуального потенціалу. Мистецтво, художня культура відіграють важливу соціальну роль, охоплюють пізнавальну, оцінювальну, комунікативну функції. Вони відображають живу реальність, створюють особливий світ, слугують доповненням, продовженням реального життя. Створюючи світ вторинної реальності, мистецтво для людини стає джерелом життєвого досвіду, впливає на формування характеру, впроваджує норми і цінності уявлень, знань, що необхідні для повноцінного функціонування суспільства.

Розвиток мистецької освіти сягає своїм корінням у давнину, до обрядової пісенної творчості. У процесі християнізації з'являється богослужбовий спів, клір співаків, нові напрямки мистецької освіти. Викладання музики набуває пріоритетного значення для підготування священно- і церковнослужителів, священників, дяків, демественників, учителів співу. У XI ст. навчали співу при дворі Володимира Святославовича, у школах Ярослава Мудрого, його онуки Анни Всеволодівни. Рівень навчання був високим. Саме із традицією церковного співу пов'язані усталені історичні уявлення про художню культуру та вокальну обдарованість українського народу.

У XVI – на початку XVII ст. – період піднесення філософської думки, розквіт науки і мистецтва, появи хорів братських шкіл і виконання ними багатьох партесних концертів, розвитку театральної освіти, опанування учнями латині, біблейських сюжетів, поезики, риторики. У XVIII ст. в Києво-Могилянській академії готували музикантів-регентів, кваліфікованих півчих, викладачів музики, теоретиків, композиторів.

На початку XIX ст. відкривається спеціальний клас інструментальної музики. Хорове, інструментальне, сольне, ансамблеве виконавство становило важливий чинник розвитку особистості. За тисячолітній період у навчальних установах різного типу викладання мистецьких дисциплін, співів, артефактів, принципів альтруїзму, авангарду, академізму, архетипів, атавізму проводилося на відповідному рівні соціальної, естетичної еволюції культури-генезису, що супроводжується поступовим флюктуаційним ускладненням структури адепту ідей, вчення, притягує почуття симпатій атракціонізму і дає підставу стверджувати про духовні основи системи національної освіти. Впродовж двох сторіч нагромаджувалися засоби і методи передачі педагогічного досвіду.

У Новітній Час науковці, філософи, великі особистості підкреслюють, що освіта – спосіб буття і життєдіяльності людини: «Освіта – категорія буття, а не знання та переживання, образ сукупного людського буття» [1, с. 21], «...Цей неспокій... завдяки якому дух підноситься до нового життя...» [2, с. 281], «Починається мистецтво з його розумінням одиничного, неповторного» [3, с. 161]. Однією з провідних рис освіти, як мистецтва, є її незавершеність. Творчість народу – велика загадка, оскільки в ній продовження творення світу через відчуття, роздуми, внесення новизни, ідей, форм, самостійності із заглибленням у трансцендентному вищому, духовному світі. Г. Сковорода у своєму філософському навчанні цей момент визначає як самопізнання, відкриття у собі істинної людини.

Ф. Ніцше висловлювався про особливий діонісійський тип людини, здатної піднятися над стадними інстинктами, усвідомити себе особою з Творцем. Умовою творчості є здатність побачити світ по-новому, оминувши штампи і стереотипи. Нові ідеї, цінності, емоційний і духовний фон життя стабілізують, спрямовують розвиток, стають способом рівноваги системи і протистояння ентропії, роблять культуру творчою, відкритішою, це не тільки її розвиток, але і творіння гармонічнішого циклу Буття.

Сучасне мистецтво педагогічної діяльності формує молоде покоління, удосконалює його таланти, «щасливу комбінацію багатьох творчих здібностей, поєднує з волею... спостережливістю, вразливістю... пам'яттю, темпераментом, фантазією, уявою, перетіленням, смаком, розумом... почуттям ритму, темпу, щирістю, самовладанням, винахідливістю...» [4, с. 195], «маючи у своєму розпорядженні такти, паузи, метроном, камертон, гармонізацію, контрапункт, вироблені вправи для розвитку техніки» [4, с. 369].

Середовище, як оброблене, організоване за допомогою технологій діяльності, результатів особистостей, регулюється «біологічними, соціальними процесами, нормами, правилами, звичаями, стандартами, методами, цілями, ідеалами, цінностями, інтересами, потребами, соціалізацією та інкультурацією особистостей» [5, с. 119] як система знань, вирішує формування людства і за допомогою трансляції загального і спеціалізованого досвіду, накопиченого тисячоліттям, стає негенетичним механізмом, «системою феноменологічних продуктів, що визначає позаприродний характер буття» [6, с. 82], існує у соціокультурному просторі з притаманною йому моделлю освіти, «визначається культурою, що його породжує... архітектонікою освіти... калькою з культури» [7, с. 47]. Окрім цілей і цінностей культури й освіти, у сферу ізоморфізму потрапляють тип комунікації, орієнтація на усний або письмовий полюс; діалогічний або монологічний спосіб; тип знання: інформація або мудрість; зміст культури та зміст освіти; «методи: принципи трансляції знання в системі освіти, плоскі або об'ємні технології» [8, с. 168].

У ХХ столітті сформульована ідея безперервної освіти. Змінюється сенс освіти, вона перестає бути пізнавальною нормою, зведенням знань і стає простором пізнання. В історичному розумінні виявляється фундаментальною функцією, що веде до «діалогу, алгоритму логічних операцій із культурними множинами» [9, с. 72-73]. Змінюється парадигма культури, освітні парадигми. Перехід від інформаційної моделі освіти до культурно-творчої означає важливе повернення від людини-інтелектуала, людини освіченої до людини-культури, яка схильна до Діалогу, співтворчості зі Світом.

Освіта і культура зустрілися і в новій системі: відновлення творчих здібностей, уміння працювати зі змістом, створювати знання, формувати цілісне світосприйняття. Це не система форм як кінцевий результат, а процес життєдіяльності, сфери концептуального проектування, народження ідей, створення інновацій, системи смислів і процесів сенсоутворення.

У Новітньому Часі не втрачають актуальності висновки німецького філософа І. Гердера, що освіта і виховання сприяють передачі духовних традицій і цінностей від покоління до покоління, забезпечуючи наступність в історії культури, перспективи духовного удосконалення людини і суспільства. І. Гердер заперечував кантівську критику розуму, протиставляючи їй фізіологію пізнання, здібностей і вчення про первинність мови, подав власне уявлення про простір і час, розвинув вчення, сенс прогресу в історії, підкреслював своєрідність духовної культури народів світу, став провісником майбутніх наукових розвідок Ф. Шеллінга і Г. Гегеля. Тезис І. Гердера: «Мені хотілось б словом гуманність охопити все, що я до цього говорив про людину, виховання її благородства, розуму, свободи, високих помислів і стремління, волі і здоров'я...» [10, с. 191], є на думку визначення освіти сьогодення, як «зростання до гуманності», і становить методологічне підґрунтя сучасної філософії освіти, історії людства.

У вітчизняній традиції морально-етичні проблеми людини розроблялися в «Поученні» В. Мономаха, відомих концепціях філософії серця П. Юркевича, Г. Сковороди, трактовках краси людини Ф. Прокоповича. На світогляд Г. Сковороди вплинула творчість Ф. Прокоповича і М. Ломоносова. Філософ визнав тотожність Бога і Природи (пантеїзм), утворив теорію «Три Світи»: Макрокосм (Природа), Мікрокосм (Людина), світ Символів (Біблія). Український демократ, поет – Г. Сковорода був у пошуках «Любові і Добра», визнавав мораль головним фактором спорудження нового суспільства. П. Юркевич – філософ, ідеаліст, професор Київської духовної академії і Московського університету, став відомим після друкованої статті «Із науки про людський дух» (1860), в якій підкреслював християнське розуміння єдності душі і тіла.

Освіта, як спосіб буття людини, привертає увагу до ідей філософії життя (В. Дільтей), життєвого світу (Е. Гуссерль), волі до життя (А. Шопенгауер, Ф. Ніцше), антропокосмізму (В. Вернадський), синергетики і філософії нестабільності (І. Стенгерс, І. Пригожин), акме у значенні вершина, розквіт, акмеологія у грецькій філософії – відомий феномен (М. Рибаків), як галузь гуманітарної науки, досліджує найвищі досягнення людини у процесі життєвого шляху.

Освіта несе в собі елементи культури: духовні, практичні, естетичні, моральні. Осмислюючи феноменологію культури, артефакти, людина набуває освіту, наслідує органічну частину феномена культури, залучає у педагогічний процес кращі зразки світового, вітчизняного, регіонального перетворення проблем філософії, філології, мистецтва, педагогіки, рушійних сил нових етнічних, культурних аспектів освіти, навчально-виховного процесу, як вирішальних факторів формування особистості, майбутнього вчителя, науковця, актора, виконавця, філософа, філолога, лікаря, людей різних професій. «Життя – і є освіта, і теорія освіти, і по суті теорія життя» (С. Гессен).

Видатний давньогрецький філософ, вчений Левкіпп, сучасник і вчитель Демокріта, запроваджував в науці три нових поняття: 1) абсолютна пустота, 2) атоми, що рухаються в ній, 3) механічна необхідність. Перший установлює закон причинності і закон достатнього фундаменту. «Ні одна річ не виникає безпричинно, все виникає на якому-небудь фундаменті і в силу необхідності» (500 – 440 до н.е.). Демокріт – перший енциклопедійний розум серед греків. Допускав два першопочатка: атоми і пустоту, в теорії пізнання вчений виходив з припущення, що від тіл відокремлюються тонкі оболонки, образи речей, що впливають на органи почуття. Чуттєве сприйняття – джерело пізнання, але дає «темне» знання про предмети, над цим зводиться друге світле, більш тонке знання за допомогою розуму, що веде до пізнання суті світу: атомів і пустоти. Демокріт поставив проблему співвідношення почуттів і розуму в пізнанні. Відроджуючи атомізм Левкіппа-Демокріта, Епікур (341 – 270 до н.е.) – грецький

філософ, вчений, вводить поняття спонтанного відхилення атома від прямої лінії. Це основа широкого погляду на взаємовідношення необхідного і несподіваного, випадкового, а також рух уперед у порівнянні з механічним детермінізмом Демокріта. Епікур – сенсуаліст в теорії пізнання, в етиці обґрунтовує насолоду від ідеалу, за яким уклін від страждань і досягнення спокійного, радісного стану є головною метою атараксії. Найбільш розумним для людства, вважає Епікур, є не діяльність, а спокій.

В античних джерелах використовувалися поняття: мімезис, наслідування, різні аспекти яких розглядали піфагорійці, Демокріт, Ксенофонт, Платон, Аристотель. Платон вважав мистецтво – копією копій ідеально суцього, вказав на певну залежність між станом суспільства і мистецтвом, не заперечував виховний вплив мистецтва, започаткував традицію соціальної критики, яку продовжували розвивати Августин, Руссо, Ніцше. За Аристотелем мистецтво, як художнє узагальнення, пізнання прообразу, доводить до реалістичної традиції. Розробку теорії наслідування, художньої традиції продовжували Л. Кар, Ж. Д'аламбер, О. Конт; загальної теорії гри – Ф. Шиллер, Г. Спенсер, К. Гросс, Й. Хайзінг.

Ж. Д'аламбер – філософ, математик, соратник Дідро, редагував математичний відділ Енциклопедії, описував історію людського пізнання, зробив класифікацію наук, виходячи з принципів Ф. Бекона, підтримував погляди сенсуалізму, вчення у гносеології, що признає відчуття як єдине джерело пізнання. Засновник позитивізму, терміну соціологія, співробітник А.К. Сен-Сімона – французький філософ О. Конт приходить до висновку, що історія пізнання природи повинна бути розкладена на три стадії за типом світосприйняття: теологічного, метафізичного, позитивного; останній потребує відмови від абсолютного знання. Це приводить до теорії теософії – розвиток, рух – тимчасове явище, рівновага у суспільстві – головне, а богопізнання ототожнюється з теологією. Англійський прагматист, професор Оксфорду й Лос-Анджелесу Ф. Шиллер свій варіант прагматизму подає як гуманізм («Гуманізм» – основна робота, 1903), досліджує істину, як творіння людини, і приходить до висновку, що пізнання суб'єктивне, дійсність – пластична, неформлена маса, підкоряється людині сильній: світ є те, як ми його створюємо. Так Ф. Шиллер визнає соліпсизм (єдиний – сам), теорію людини і її свідомість, об'єктивний світ лише у свідомості індивіда. Соліпсизм винищує людську діяльність і науку. Гносеологічна засада соліпсизму становить абсолютизацію відчуття як джерела пізнання. На відміну від англійського прагматиста російський філософ-ідеаліст, богослов і поет В. Соловйов підкреслює всеєдність як синтез істини, добра і краси, що досягається цільним пізнанням, дає раціональне, філософське і емпіричне, наукове знання.

Головне: віра в пізнання; інтуїція, уявлення, ідея предмета; творчість або реалізація ідеї. Вчений робить висновок: необхідна «Вільна теософія» або «Вільна теократія» – об'єднання католицької, православної християнської церкви, храмів в рамках церковно-монархічної державності, єдність духовної і світської влади. Етику В. Соловйов пов'язує з релігією, людина моральна, якщо вона звертається до абсолютного добра і побудови боголюдського царства. Російський філософ наділяє мистецтво виховною функцією і формуванням особистості, його поезія і естетика стають ідейним джерелом російського символізму, свідком є твори «Критика отвлеченных начал» (1880), «Чтение о богочеловечестве» (1877 – 1881), «История и будущность теократии» (1885 – 1887), «Россия и вселенская Церковь» (1889), «Оправдание добра» (1897 – 1899).

З поширенням християнства зростає значення книжного знання. Проповідь, книга, церковний спів, музика, живописне втілення образів у храмах розширювали можливість пізнання світу, сприяли вихованню просвітленої людини, вольової, емоційної, па-

тріотичної, інтелектуальної. Образи, символи Святості наповнюють моральним змістом і постають як ідеали праведного життя. Як етична система уявляє людську особу в самопізнанні, самовдосконаленні – мудре життя, світ Софії самоосмислюється як осягнення вищого входження у світ життєвих цінностей істинного слова і доброго діла. Чуттєвий Космос, єдиний і надсвітловий Бог-творець світу, тілесна людина становлять три моделі розуміння світу людини й мистецтва. Культ Бога й богослов'я та культ людини стають суб'єктом музичної діяльності: Г. Генделя, його ораторії «Самсон», «Месія», у яких німецький композитор створив новий тип художнього світогляду, висунув новий ідеал людини, універсальної, гармонійної, цілісної творчої особистості, здатної пізнати і перетворити світ.

Естетична цінність музичних структур у світі упорядкованих емоцій, пов'язаних з досвідом, художніми образами, викликає з глибини психіки пам'ять про прообрази, архетипи, унаочнює діалогічний зв'язок філософії-освіти-культури-мистецтва, окреслюючи засоби активізації пізнавальних можливостей людини. У період Новітнього часу і сьогодення філософи, педагоги, вчені, композитори, виконавці, творці вважають, що музичний вплив формує душу, світогляд, людину чуттєву, яка може стати розумною, естетичною, символічно мислячою з універсальним і специфічним змістом життя.

Відродження духовної спадщини, звернення до глибинних шарів культури Всесвіту стало яскравою ознакою Нового Часу, універсальною моделлю розвитку буття культурного Космосу, новою реальністю Абсолютного. Саме таке змістовне навантаження несе в собі образи творів, культурних феноменів, символів, що формує силу, дух, розум та почуття, стверджує духовне начало як джерело творення соціальності життя, особистості-мистецтва-енергії-духовності. У цій єдності найрізноманітніші рівні упорядкованості, надбання теоретичного, практичного, філософського, історичного, культурологічного досвіду ведуть до визначення процесу через просторові категорії освіти від 500 років до н.е. до Новітнього Часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шелер М. Формы знания и образования / Шелер М. – М. : 1994. – С. 3-39.
2. Гегель Г. Работы разных лет : в 2 т. / Гегель Г. – М., 1972. – Т. 1. – 472 с.
3. Толстой Л. Прогресс и определение образования / Л. Толстой // Собр. сочинений : в 22 т. – М., 1983. – Т. 8. – С. 172-245.
4. Станиславский К.С. Моя жизнь в искусстве / К.С. Станиславский // Собр. соч. : в 8 т. – М., 1984. – Т. 1, Т. 2. – С. 194, 195, 369.
5. Флиер А.Я. Культурология для культурологов / Флиер А.Я. – М. : Академический проспект, 2000. – 496 с.
6. Пелипенко А.А. Культура как система / А.А. Пелипенко, И.Г. Яковенко // Человек. – К., 1997. – № 5. – С. 80-89.
7. Конев В.А. Культура и архитектура педагогического пространства / В.А. Конев // Вопросы философии. – М., 1996. – № 10. – С. 46-57.
8. Кларин М.В. Технология обучения: идеал и реальность / Кларин М.В. – Рига : Эксперимент, 1999. – 180 с.
9. Иванова Т.В. Диалог культур как форма осуществления коммуникативного воздействия в учебном процессе / Т.В. Иванова // Гуманітарні науки. – Педагогічна преса. – АПН України. – Кримський державний університет. – 2001. – № 11. – С. 66-76.
10. Гердер І. Ідеї до філософії історії людства / Гердер І. – М. : Наука, 1977. – С. 191.

Т.И. Киреева, О.Г. Киреева

Искусство формирования личности

В статье ярко-научно определено само понятие и подчеркнуты особенности искусства формирования личности. Главной целью педагогической деятельности является развитие человека культуры с такими качествами, как: коммуникативность, эмпатия, креативность, творчество, моральность, интенсивное наращивание интеллектуального потенциала, возможность увидеть мир по-новому, без стереотипов и штампов, а новые идеи, ценности, эмоциональный и духовный фон жизни становятся способом равновесия системы и противостояния энтропии, кроме того, делают образование, культуру творческими, открытыми, создают гармонический цикл Жизни.

Ключевые слова: искусство, личность, культура, образование, философия, история, творчество, парадигма, мораль, общество, наука.

T.I. Kireeva, O.G. Kireeva

The Art of Personality

Vstat'e bright and defined the very notion and highlighted features of art training. The main purpose of pedagogical activity is the development of human culture with such features as: communication, empathy, creativity, creativity, morality, intensive building intellectual capacity, the ability to see the world in a new way, without stereotypes and cliches, and new ideas, values, emotional and spiritual background of life become a way to keep balance and confront entropy, moreover, make education, culture, creative, open, create a harmonic cycle of life.

Key words: art, identity, culture, education, philosophy, history, creativity, paradigm, morals, society, and science.

Стаття надійшла до редакції 13.05.2014.